

บทที่ 6

บทสรุป อภิปรายผล ปัญหาในการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวไทยพุทธ หลังเหตุความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่ พ.ศ. 2547 - พ.ศ. 2554 ศึกษากรณี หมู่ 4 ตำบลลำพะยา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวไทยพุทธ เฉพาะที่มีสาเหตุมาจากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ว่ามีผลกระทบต่อวิถีของชาวไทยพุทธด้านใดบ้าง และอย่างไร

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยศึกษาจากเอกสาร (Documentary research), ฐานข้อมูลสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และ การศึกษาภาคสนามทางมานุษยวิทยา (Anthropology fieldwork) โดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) ประกอบกับการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal interview) และ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (In – depth interview)

ศึกษาประชากรชาวไทยพุทธในหมู่ 4 มีจำนวนทั้งสิ้น 544 คน (ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานระดับครัวเรือน(จปฐ.) ปี 2553 ตำบลลำพะยา, 2553) และประชากรหมู่อื่น และที่พำนักอยู่ที่อื่น รวมถึงชาวไทยมุสลิม แต่เน้นศึกษาและเก็บข้อมูลประชากรชาวไทยพุทธที่อาศัยอยู่หมู่ 4 เป็นหลัก

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 217 ราย

จำแนกเป็นชายจำนวน 139 ราย หญิงจำนวน 78 ราย

จำแนกเป็นประชากรหมู่ 4 จำนวน 104 ราย หมู่อื่นและที่อื่นจำนวน 113 ราย

จำแนกเป็นชาวไทยพุทธจำนวน 205 ราย ชาวไทยมุสลิมจำนวน 12 ราย

จำแนกประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ตามอาชีพ สถานภาพและบทบาทได้ 7 กลุ่มดังต่อไปนี้

1) เกษตรกร	จำนวน 81 ราย	เฉพาะหมู่ 4 จำนวน 39 ราย
2) พนักงานของรัฐ	จำนวน 44 ราย	เฉพาะหมู่ 4 จำนวน 16 ราย
3) เจ้าของกิจการ	จำนวน 32 ราย	เฉพาะหมู่ 4 จำนวน 22 ราย
4) ลูกจ้างและรับจ้าง	จำนวน 12 ราย	เฉพาะหมู่ 4 จำนวน 3 ราย
5) ผู้นำท้องถิ่น	จำนวน 13 ราย	เฉพาะหมู่ 4 จำนวน 4 ราย
6) พระสงฆ์	จำนวน 5 รูป	เฉพาะหมู่ 4 จำนวน 5 รูป
7) กลุ่มอื่นๆ	จำนวน 31 ราย	เฉพาะหมู่ 4 จำนวน 15 ราย

ผู้ให้ข่าวสำคัญจำนวน 16 คน ที่คัดเลือกจากประชากรทั้ง 7 กลุ่ม คณะแพศ วยัย ตำแหน่งทางสังคม อาชีพ และคละระดับของผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ โดยสัมภาษณ์อย่างละเอียดในประเด็นปัญหา การวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนา กล่าวคือ ข้อมูลสัมภาษณ์ ผู้ให้ข่าวสำคัญและการสังเกตการณ์ จะถูกนำมาทำ Anthropological analysis เพื่อแยกกลุ่มตัวแปร เป็นหมวดหมู่ ประมวลผล และ นำเสนอโดยการพรรณนา (Thick description)

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้กรอบแนวคิด ทางด้านวัฒนธรรมในความหมายทางมานุษยวิทยา และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Culture Change) และใช้ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ (Structural Functionalism) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของกลุ่มชาวไทยพุทธที่ทำการศึกษา

ผลการวิจัย

ระบบครอบครัว

การติดต่อสื่อสารของสมาชิกในครอบครัวและญาติพี่น้อง

ผลการศึกษาสรุปว่า ในภาพรวมสถานการณ์ความไม่สงบทำให้สมาชิกในครอบครัวและญาติพี่น้อง มีการติดต่อสื่อสารกันมากขึ้นกว่าก่อนเหตุการณ์ความไม่สงบ โดยเฉพาะการติดต่อผ่านเทคโนโลยีการสื่อสาร

การวางแผนครอบครัว

ประกอบด้วย การเลือกที่อยู่อาศัยหลังแต่งงาน, จำนวนบุตรที่คาดหวัง, เพศของบุตรที่ต้องการ และการเว้นช่วงบุตรแต่ละคน

ผลการศึกษาสรุปว่า สถานการณ์ความไม่สงบไม่มีผลกระทบกับการวางแผนครอบครัว

การอบรมเลี้ยงดูบุตร

การอบรมเลี้ยงดูบุตร ประกอบด้วย การลงโทษบุตร, การแสดงความคิดเห็นของบุตร, ความคาดหวังด้านการศึกษาของบุตร, การให้สิ่งของ, การเลือกสาขาที่เรียนและอาชีพของบุตร, การเลือกคู่สมรส และการการเลือกที่อยู่อาศัยหลังแต่งงานของบุตร

ผลการศึกษาสรุปว่า สถานการณ์ความไม่สงบไม่ส่งผลกระทบต่ออบรมเลี้ยงดูบุตร

ระบบเศรษฐกิจ

อาชีพ

จำแนกเป็น เกษตรกร, พนักงานของรัฐ, เจ้าของกิจการ และรับจ้าง

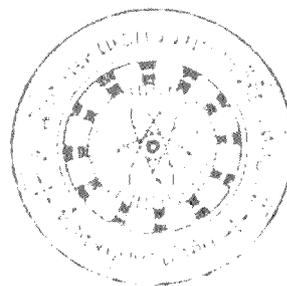
ผลการศึกษาสรุปว่า ผู้ที่มีผลกระทบขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ ประการแรก สถานที่ทำงานอยู่ในพื้นที่อันตรายหรือต้องผ่านเส้นทางอันตราย และประการที่สอง เป็นอาชีพที่ต้องเดินทางไปในที่ต่างๆ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลกระทบ คือ ต้องปรับเวลาการทำงาน การทำงานไม่สะดวกไม่คล่องตัว ขอบเขตการประกอบอาชีพจำกัดขึ้น และบางราย มีรายได้ลดลง

ราคาผลผลิตทางการเกษตร

ผลการศึกษาสรุปว่า ผลผลิตทางการเกษตรราคาตกต่ำ จะอยู่ในเงื่อนไข 3 ประการ คือ ประการแรก ผลผลิตทางการเกษตรที่เก็บไว้ไม่ได้นาน ประการที่สอง เป็นผลผลิตที่ไม่สามารถแปรรูปหรือไม่นิยมนำไปแปรรูป และประการที่สาม เป็นผลผลิตที่ออกตามฤดูกาล ซึ่งออกในเวลาใกล้เคียงกันในแต่ละปีในจำนวนมาก ถ้าตรงเงื่อนไขทั้งสามประการนี้ ผลผลิตนั้นๆราคาจะตกต่ำ

การกักขัง หนีสิน ภายในตำบล

ผลการศึกษาสรุปว่า สถานการณ์ความไม่สงบมีผลกระทบบ้างในช่วงแรกๆ แต่ปัจจุบันไม่มีผลกระทบ

ระบบการเมืองการปกครอง

การปฏิบัติงานของกลุ่มเกี่ยวกับความมั่นคง

จำแนกเป็น การประชุม, การรักษาความปลอดภัย, การปฏิบัติงานของผู้นำท้องถิ่น และกิจกรรมทางการเมือง

ผลการศึกษาสรุปว่า สถานการณ์ความไม่สงบทำให้กลุ่มเกี่ยวกับความมั่นคงประชุมกันมากขึ้น มีการรักษาความปลอดภัยที่เข้มข้นขึ้น เกิดกลุ่มความมั่นคงใหม่ๆ ขึ้นมารองรับสถานการณ์ มีฐานที่มั่นตามตำแหน่งต่างๆ ในตำบล

ผู้นำท้องถิ่น ไม่มีอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่หมู่ 4

กิจกรรมทางการเมืองไม่มีผลกระทบ โดยเฉพาะในเขตหมู่ 4 นอกจากการรักษาความปลอดภัยที่เข้มข้นขึ้นในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

การประสานงานและความร่วมมือกับหน่วยงานด้านความมั่นคงของส่วนกลาง

ผลการศึกษาสรุปว่า สถานการณ์ความไม่สงบ ทำให้มีการประสานงานและร่วมมือกับหน่วยงานด้านความมั่นคงของส่วนกลางมากขึ้น และมีเจ้าหน้าที่ระดับสูงด้านความมั่นคงลงพื้นที่มากขึ้นกว่าเดิม

ระบบการศึกษา

การเรียนการสอน

ผลการศึกษาสรุปว่า สถานการณ์ความไม่สงบมีผลทำให้การศึกษาไม่ต่อเนื่อง ทำให้เกิดอุปสรรคในการทัศนศึกษา ครูอาจารย์เยี่ยมนักเรียนที่บ้านลดลง ในภาพรวมสถานการณ์ความไม่สงบทำให้การเรียนการสอนไม่เต็มประสิทธิภาพ

ระบบศาสนาและความเชื่อ

พิธีกรรม

จำแนกเป็น พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ พิธีกรรมท้องถิ่น พิธีกรรมเกี่ยวกับอาชีพ พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน และพิธีกรรมและกิจกรรมของไทย

ในภาพรวม พิธีกรรม จะมีผลกระทบหรือไม่ขึ้นกับช่วงเวลาที่จัดพิธีกรรมนั้นๆ ถ้าเป็นงานที่จัดช่วงกลางคืนมักเริ่มเวลาให้เร็วขึ้นหรือเปลี่ยนสถานที่ ส่วนการจัดเลี้ยงจบเร็วขึ้นและเวลาจัดเลี้ยงสั้นลง พิธีกรรมที่เป็นพิธีกรรมของตำบลที่มีผู้ร่วมงานจำนวนมาก จะมีการรักษาความปลอดภัยที่เข้มข้นขึ้น

การบิณฑบาตและรับกิจนิมนต์ของพระสงฆ์

ผลการศึกษาสรุปว่า สถานการณ์ความไม่สงบทำให้พระสงฆ์รับกิจนิมนต์ในบางพื้นที่ และต้องกลับวัดก่อนค่ำ ส่วนการการบิณฑบาตไม่มีผลกระทบ

ระบบการแพทย์และสาธารณสุข

การแพทย์แผนปัจจุบัน และสาธารณสุข

ผลการศึกษาสรุปว่า การแพทย์แผนปัจจุบัน และสาธารณสุข ไม่มีผลกระทบ

การแพทย์พื้นบ้านหรือการแพทย์แผนไทย

ผลการศึกษาสรุปว่า สถานการณ์ความไม่สงบไม่มีผลกระทบกับการแพทย์พื้นบ้านหรือการแพทย์แผนไทย

ระบบการสื่อสารและการคมนาคม

ความสนใจข่าวสารบ้านเมืองของชาวบ้าน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผลการศึกษาสรุปว่า ชาวบ้านสนใจข่าวสารบ้านเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะข่าวเกี่ยวกับความมั่นคงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การติดต่อสื่อสารระหว่างกันของชาวบ้าน

ผลการศึกษาสรุปว่า ชาวบ้านติดต่อสื่อสารระหว่างกัน รวมถึงการติดต่อสื่อสารด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารมากขึ้น

การเดินทางของชาวบ้าน

ผลการศึกษาสรุปว่า ชาวบ้านลดการเดินทางไปนอกพื้นที่ โดยเฉพาะในยามวิกาลและงดไปในบางพื้นที่ ระมัดระวังตัวในการเดินทางมากขึ้น และพยายามหลีกเลี่ยงการเดินทางในเวลาเดิมในเส้นทางเดิม

การติดต่อสื่อสารกับคนแปลกหน้า และการพบเห็นคนแปลกหน้าของชาวบ้าน

ผลการศึกษาสรุปว่า ชาวบ้านติดต่อสื่อสารกับคนแปลกหน้าด้วยความระมัดระวัง และระแวดระวังคนแปลกหน้ามากกว่าเดิม

การไปรษณีย์ของตำบล

ผลการศึกษาสรุปว่า ในพื้นที่อื่นการไปรษณีย์มีผลกระทบบ้าง แต่เนื่องจากพื้นที่หมู่ 4 โดยรวมอยู่ในพื้นที่ที่ปลอดภัยจึงไม่มีผลกระทบ

ระบบศิลปะ

งานหัตถกรรม

ผลการศึกษาสรุปว่า สถานการณ์ความไม่สงบไม่มีผลกระทบกับงานด้านหัตถกรรม

ศิลปะที่แฝงมากับพิธีกรรม

ผลการศึกษาสรุปว่า สถานการณ์ความไม่สงบไม่มีผลกระทบกับงานศิลปะที่แฝงมากับพิธีกรรม

ระบบการนันทนาการ

งานแสดงสัญจร งานรื่นเริงประจำปี

ผลการศึกษาสรุปว่า สถานการณ์ความไม่สงบกระทบกับงานแสดงสัญจรทำให้มีจำนวนงานลดน้อยลง มักเป็นงานแสดงขนาดเล็ก และงานรื่นเริงประจำปีของตำบล ซึ่งเป็นงานใหญ่จุด

การนันทนาการภายนอกเคหะสถาน

ผลการศึกษาสรุปว่า สถานการณ์ความไม่สงบทำให้ชาวบ้านลดการนันทนาการภายนอกเคหะสถาน โดยเฉพาะภายนอกตำบล ในเวลากลางคืน

การสังสรรค์

ผลการศึกษาสรุปว่า สถานการณ์ความไม่สงบทำให้เพื่อนฝูงญาติพี่น้องมีเวลาลดลงในการสังสรรค์ในงานเลี้ยง แต่สถานการณ์ความไม่สงบทำให้เพิ่มสถานที่ในการพบปะสังสรรค์กันของชาวบ้าน คือ ป้อมอรบ. ตามจุดต่างๆในตำบล

อภิปรายผล

ในการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวไทยพุทธ หลังเหตุความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่ พ.ศ. 2547 - พ.ศ. 2554 ศึกษากรณี หมู่ 4 ตำบลลำพะยา อำเภอเมือง จังหวัดยะลานั้น ตัวผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บข้อมูล โดยมีการศึกษาเบื้องต้น เพื่อใช้ในการกำหนดทิศทางและขอบเขตการวิจัย ผู้วิจัยได้ลงไปใช้ชีวิตส่วนหนึ่งในชุมชนที่ศึกษา และในการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยได้ทบทวนตรวจสอบข้อมูล จากการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ และหลักฐานพยานทางวัตถุประกอบกัน ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้อง ผลการศึกษาออกมาสมบูรณ์มีหลักฐาน ข้อมูลแต่ละส่วนมีความสอดคล้องกัน มีข้อมูลเพียงพอในการวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า ตรงตามแนวความคิดที่ผู้วิจัยใช้ในงานวิจัย คือ แนวความคิดเรื่อง วัฒนธรรมและระบบวัฒนธรรม กล่าวคือ ระบบวัฒนธรรมแต่ละด้านนั้น มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์ให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่รอดได้ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2545: 10) และสอดคล้องกับ ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่นิยม (สุพัตรา สุภาพ, 2540 : 122 - 123) เป็นการมองสังคมส่วนรวมว่าเป็นระบบหนึ่งซึ่งประกอบด้วยส่วนหรือระบบต่างๆ ที่ยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กัน การเปลี่ยนแปลงอาจจะเกิดหรือเริ่มต้นได้ในทุกส่วน และส่งผลสะท้อนไปยังส่วนอื่นๆ การที่สังคมดำรงอยู่ได้ สังคมจะต้องมีโครงสร้างทำหน้าที่สำคัญต่างๆในสังคม ทุกสังคมจะต้องสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ กำหนดสิทธิหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างๆในสังคม ตลอดจนมีการจัดระเบียบในเรื่องต่างๆ เช่น ระบบการผลิต ครอบครัวยุทธ การเมือง การรักษาความสงบเรียบร้อย ศาสนา และความยุติธรรม ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่ง สังคมสร้างสถาบันต่างๆขึ้นมาเพื่อให้ชีวิตสังคมดำรงอยู่ต่อไปได้ โครงสร้างทางสังคม เสมือนกลไกที่ทำงานเพื่อประโยชน์ของสังคมและอยู่ร่วมกันของมนุษย์ โดยปกติแล้วการทำงานของกลไก เหล่านี้เป็นผลให้สังคมอยู่ในสภาพสมดุลเคลื่อนที่ (moving equilibrium) กล่าวคือ ทุกส่วนหรือสถาบันสังคมจะปรับตัวเข้าหากันตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคมและภูมิศาสตร์ แต่ละสถาบันจะทำหน้าที่ของตน ซึ่งเป็นการสนองความต้องการของสถาบันอื่นๆ และสังคมส่วนรวม

หลังเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบทำให้ระบบวัฒนธรรมของหมู่ 4 ตำบลลำพะยา มีการเปลี่ยนแปลงเกือบทุกด้าน ยกเว้นระบบการแพทย์และสาธารณสุข และระบบศิลปะ การเปลี่ยนแปลงในหมู่ 4 ตำบลลำพะยานั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Culture Change) ซึ่งเป็นการปรับตัวตามสถานการณ์ในภูมิภาคที่เปลี่ยนแปลงไป โดยระบบวัฒนธรรมสามารถปรับเปลี่ยนและยืดหยุ่นพอที่จะทำให้ชุมชนนี้ดำเนินวิถีชีวิต และดำรงอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถดำเนินชีวิตและดำรงอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้คือ ชุมชนมีความเข้มแข็ง ซึ่งเกิดจากปัจจัยหลายประการได้แก่

ระบบครอบครัวและเครือญาติ ครอบครัว เป็นหน่วยย่อยที่สุดของชุมชน ซึ่งระบบครอบครัวและเครือญาติของลำพะยานั้นมีความเข้มแข็ง จึงทำให้ชุมชนก่อร่างขึ้นอย่างมั่นคง คนในชุมชนส่วนใหญ่ถ้าจะสืบสาวพอจะกล่าวได้ว่าแทบจะเป็นเครือญาติกันทั้งหมด มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมมือกันในด้านต่างๆ

เช่น การทำแซร์ (การระดมแรงงานในกลุ่มโดยไม่มีค่าจ้าง) การช่วยงานด้านพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต การ “ขอช่วย” ในด้านต่างๆ โดยไม่มีการว่าจ้าง การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมีความพร้อมเพรียงกันร่วมงานของครอบครัวเครือญาติ และงานของตำบล

การที่มีระบบครอบครัวและเครือญาติที่เข้มแข็งจึงเป็นรากฐานที่สำคัญที่มีส่วนช่วยทำให้ระบบวัฒนธรรมด้านอื่นๆ มีความมั่นคงตามไปด้วย

ชุมชนมีความยืดหยุ่นสูง เมื่อเริ่มเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ เกิดผลกระทบกับชุมชนเป็นอย่างมาก แต่เมื่อเวลาผ่านไปชุมชนสามารถปรับตัวได้เป็นอย่างดี เช่น ไม่มีพิธีกรรมใดๆ สูญหายไปจากเหตุการณ์ความไม่สงบ เหตุการณ์ความไม่สงบถึงจะมีผลกระทบกับอาชีพและรายได้ของชุมชน แต่ไม่มีใครที่ต้องล้มละลายหรือมีหนี้สินล้นพ้นตัวอันมีสาเหตุมาจากความไม่สงบ เป็นต้น

บทบาทผู้นำ ในส่วนฝ่ายปกครองมีการประชุมและปฏิบัติหน้าที่อย่างพร้อมเพรียง ปฏิบัติหน้าที่โดยรวมสอดคล้องและคำนึงถึงความต้องการของชุมชน และเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ พระสงฆ์ปฏิบัติศาสนกิจอย่างครบถ้วน เป็นที่เคารพยอมรับของชุมชน หน่วยงานด้านสาธารณสุข ให้บริการที่ดี และเสมอภาค ในภาพรวมกลุ่มผู้นำชุมชนหน่วยงานต่างๆ มีความสามัคคีกัน ซึ่งเห็นได้จากการปฏิบัติหน้าที่ที่ร่วมกันและปรากฏตัวในโอกาสต่างๆ อย่างพร้อมเพรียง

มีศูนย์รวมจิตใจ มีวัดของตำบลและหลวงพ่อไกร ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้าน เป็นขวัญกำลังใจที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และสามารถสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพราะมีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันและมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน

การสนับสนุนและดูแลจากส่วนกลาง กล่าวคือ หลังจากเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ ส่วนกลางเข้ามาดูแล สนับสนุน ส่งเสริม และประสานงานกับชุมชน ทำให้มีความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้นระหว่างชุมชนกับส่วนกลาง

จำนวนประชากรที่เหมาะสม ลำพะยามีประชากรประมาณ 4,000 คน ถึงแม้จะจำชื่อกันไม่ได้ทั้งหมด แต่ก็พอจะจำหน้าตากันได้เกือบทั้งตำบล ทำให้บุคคลภายนอกหรือคนแปลกหน้าเข้ามาโดยที่ชาวบ้านไม่ทราบเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ซึ่งทำให้ยากในการแทรกซึม

ภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมของตำบลที่มีความเอื้ออำนวย ตำบลมีลักษณะเป็นพื้นที่ปิด ไม่ติดถนนใหญ่ คือ ห่างจากถนนใหญ่ประมาณ 3 กิโลเมตร มีภูเขาล้อมรอบ 2 ด้าน ลักษณะเป็นชุมชนในหุบเขา มีทางรถยนต์เข้าออกได้เพียง 2 ทาง คือ ทางทิศตะวันออก และทิศใต้ ส่วนทางทิศอื่นมีภูเขาล้อมรอบ มีเส้นทางผ่านได้เพียงการเดินเท้าหรือรถจักรยานยนต์ ซึ่งเป็นเส้นทางวิบาก จึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่ฝ่ายตรงข้ามจะเข้ามาปฏิบัติการ

การอยู่ร่วมกันและความร่วมมือกันระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมาช้านาน ไม่มีเคยความขัดแย้งรุนแรงระหว่างกลุ่มทั้งสอง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทยพุทธ ที่เรียกว่า “ทวด” หลายท่านเชื่อกันว่าเป็นชาวไทยมุสลิม เช่น ทวดบุญตง และทวดนาปาน เป็นต้น

หลังจากเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ แม้ไม่สามารถกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมมีความแน่นแฟ้นดังเดิม แต่กลุ่มคนทั้งสองกลุ่มก็ไม่ได้มีท่าทีที่เป็นศัตรูต่อกัน ที่สำคัญที่สุดคือ ทั้ง 2 กลุ่ม ยังสามารถอยู่ร่วมกันและมีความร่วมมือกันในด้านต่างๆ

การอยู่ร่วมกัน

ได้แก่ การใช้ร้านค้า สถานที่ราชการ สถานที่สาธารณะร่วมกัน และอาศัยอยู่ในทำเลที่ตั้งบริเวณเดียวกัน เช่น บ้านชาวไทยมุสลิมบางหลังตั้งอยู่ในท่ามกลางบ้านชาวไทยพุทธ, ตลาดนัดในตำบลมีผู้ซื้อและ

ผู้ชายทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม, เกือบทุกหน่วยงานในตำบล มีเจ้าหน้าที่ชาวไทยมุสลิมรวมอยู่ด้วย, งานแสดงที่จัดในหมู่บ้านชาวไทยพุทธ มักมีผู้ชมชาวไทยมุสลิมจำนวนมาก โดยเฉพาะเด็กๆ

ความร่วมมือกัน

ด้านเศรษฐกิจ ร้านขายของชำบางร้านที่เจ้าของเป็นชาวไทยพุทธ มีลูกค้าเป็นชาวไทยมุสลิมจำนวนมาก และร้านอาหารมุสลิมบางร้าน มีชาวไทยพุทธนิยมรับประทานจำนวนมาก, การขายและรับซื้ออาหารพ่อดำและเกษตรกรทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมมีการซื้อขายระหว่างกัน, การจ้างสตรีชาวไทยมุสลิมเก็บข้าว, ชาวไทยมุสลิมสามารถเข้าไปเก็บพืชผักผลไม้บางอย่าง เช่น หมาก ในที่ดินของชาวไทยพุทธโดยไม่มีหวงกัน

ด้านการเมืองการปกครอง ชาวไทยมุสลิมมาใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งจำนวนมากในทุกครั้งที่มีการเลือกตั้งในระดับต่างๆ และการประชุมประจำเดือนกำนันผู้ใหญ่บ้าน โดยรวมชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมมาประชุมร่วมกันอย่างพร้อมเพรียง

ด้านการศึกษา โรงเรียนวัดลำพะยามีจำนวนนักเรียนชาวไทยมุสลิมมากกว่าชาวไทยพุทธ

ด้านการแพทย์และสาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพชุมชนตำบลลำพะยา ผู้ใช้บริการจำนวนมากเป็นชาวไทยมุสลิม และการประชุมอสม.(อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน) สมาชิกทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมประชุมร่วมกันอย่างพร้อมเพรียง เป็นต้น

ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล

บุคคลที่มีเพื่อฝูงต่างศาสนา บางคนยังไปมาหาสู่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันดั้งเดิม งานประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ของชาวไทยพุทธบางงานมีชาวไทยมุสลิมมาร่วมงาน (เฉพาะในส่วนองงานเลี้ยงไม่ได้ร่วมพิธีกรรม) ซึ่งเจ้าภาพจัดสถานที่และอาหารการกินให้โดยเฉพาะ หรือในทางกลับกัน ชาวพุทธบางคนไปร่วมงานบางงานของชาวไทยมุสลิม (เฉพาะในส่วนองงานเลี้ยงไม่ได้ร่วมพิธีกรรม) เช่น งานแต่งงาน และงานเข้าสุหนัต เป็นต้น

ในภาพรวมถึงแม้สถานการณ์ความไม่สงบจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวบ้านหลายประการ ทำให้ชาวบ้านมีวิถีชีวิตหลายๆด้านเปลี่ยนแปลงไป แต่ก็ยังส่งผลทางบวกบางประการ เช่น ทำให้ท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับส่วนกลางมากขึ้น มีส่วนทำให้ชาวบ้านต้องสื่อสารกัน ร่วมมือกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพิ่มขึ้น และมีส่วนทำให้ครอบครัวมีความแน่นแฟ้น และพึ่งพิงกันมากกว่าเดิม

สถานการณ์ความไม่สงบ ทำให้เห็นศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนออกมาอย่างชัดเจนสำหรับตำบลลำพะยานั้น สามารถกล่าวได้ว่าบทบาทที่โดดเด่นที่สุดในการดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท่ามกลางการสถานการณ์ที่เข้มข้น คือ บทบาทของครอบครัวและเครือญาติ แต่การที่มีระบบครอบครัวและเครือญาติที่เข้มแข็งนี้ ทำให้ดูเหมือนระบบอื่นบางระบบมีบทบาทการทำหน้าที่ที่ไม่ค่อยโดดเด่น

ปัญหาในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ประสบปัญหาหลายประการ ซึ่งสามารถจำแนกเป็น ปัญหาทั่วไป ปัญหาที่เกิดจากลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม และปัญหาที่เกิดจากสถานการณ์ความไม่สงบ

ปัญหาทั่วไป

1. การปรับตัวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และทางสังคมวัฒนธรรม

สังคมเมืองและสังคมชนบทย่อมมีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยใช้ชีวิต และเติบโต ในสังคมเมืองมาตลอด เมื่อมาใช้ชีวิตในสังคมชนบท บางที่รู้สึกเหงาและไม่รู้จะทำอะไร โดยเฉพาะเวลากลางคืน

ส่วนเรื่องความไม่เข้าใจเรื่องขนมธรรมเนียมประเพณี และมารยาทนั้น ไม่ใช่ปัญหาใหญ่นัก เพราะหากทำสิ่งที่ไม่เหมาะสมก็มักมีคนตักเตือนอย่างมิตรภาพ โดยทั่วไปขนมธรรมเนียมประเพณี และมารยาทสังคมในภาพรวมก็ไม่ได้แตกต่างจากสังคมที่ผู้วิจัยเติบโตมามากนัก เพราะเป็นคนไทยด้วยกัน

วิธีแก้ปัญหา ต้องค่อยๆเรียนรู้ เมื่ออยู่ไประยะหนึ่งจะสามารถปรับตัวและหาทางลดหรือบรรเทาปัญหาได้เอง

2. การแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน

เนื่องจากตำบลลำพะยามีระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานที่ครบครัน มีร้านค้าและบริการพื้นฐาน จึงไม่ค่อยมีปัญหามากนัก เพียงแต่ช่วงแรกที่ผู้วิจัยยังไม่ค่อยรู้จักร้านจำหน่ายสินค้าและบริการว่าอยู่ที่ใดบ้าง

วิธีแก้ปัญหา ใช้การสอบถามและสังเกตการณ์ไปสักระยะก็จะทำให้ทราบเอง

3. ปัญหาด้านที่พัก

เป็นเรื่องปกติทั่วไปที่ว่างคงไม่มีใครชอบนอนที่อื่นที่ไม่ใช่บ้านตนเอง โดยเฉพาะการค้างแรมที่ต่อเนื่องหลายวัน ผู้วิจัยได้ที่พักจากความช่วยเหลือของครอบครัวหนึ่ง เป็นตึกเก่าที่กำลังซ่อมแซม

วิธีแก้ปัญหา ต้องระลึกเสมอว่าเรามาทำงาน และการพักอาศัยในชุมชนที่ศึกษาเป็นวิธีการที่สำคัญมากในระยะเบียบวิธีวิจัยของเรา

4. ปัญหาด้านอาหารการกิน

ผู้วิจัยซื้ออาหารรับประทานในเกือบทุกมื้อ มีบางมื้อไปรับประทานในงานเลี้ยงต่างๆ ป้อม อรบ. และบ้านของชาวบ้าน ร้านอาหารในตำบลบางวันอาจจะปิดพร้อมๆกัน บางร้านขายเฉพาะช่วงเช้า บางที่ต้องออกไปรับประทานนอกตำบล แต่ปัญหาในช่วงหลังๆของการวิจัย คือ รู้สึกเบื่ออาหาร เพราะร้านอาหารในตำบลมีไม่กี่ร้าน และเป็นอาหารคล้ายๆกัน คือ อาหารตามสั่ง

วิธีแก้ปัญหา บางคนแนะนำว่าให้ทำอาหารรับประทานเอง แต่ผู้วิจัยทำอาหารไม่เป็น บางวันผู้วิจัยเปลี่ยนจากรับประทานอาหารตามสั่งมาเป็นของกินเล่นแทน เช่น ลูกชิ้น ข้าวเหนียวหมูบึ่ง และกุ้งทอดใบเล็บครุฑ เป็นต้น

5. การถูกวิพากษ์วิจารณ์

มีด้วยกันหลายกรณี ได้แก่ ทำตัวลึกลับๆ ไม่เอามวลชน แต่งตัวไม่ดีท่าทางไม่น่าเชื่อถือ และสติไม่ดี

ทำตัวลึกลับๆ

มีคนบอกว่าผู้วิจัยชอบไปไหนคนเดียว ชาวบ้านจะสบายใจกว่าถ้ามีคนลำพะยาไปด้วย และผู้วิจัยชอบทำตัวลึกลับๆ ชาวบ้านเขาไม่รู้ว่าผู้วิจัยมาทำอะไรในตำบล

ไม่เอามวลชน

ครั้งหนึ่งผู้วิจัยขับจักรยานยนต์ผ่านบ้านหลังหนึ่ง มีคนร้องเรียกให้เขาไปคุยด้วย จากนั้นก็มีคนพูดว่า ผู้วิจัยไม่เอามวลชน สัมภาษณ์แต่คนบางกลุ่ม

แต่งตัวไม่ดีท่าทางไม่น่าเชื่อถือ

ชาวบ้านบางคนบอกว่าผู้วิจัยแต่งกายไม่ดีดูไม่น่าเชื่อถือ ชาวบ้านคุ้นชินกับเจ้าหน้าที่จากหน่วยราชการที่แต่งกายแบบทำงานออฟฟิศ และมาด้วยรถตู้หรือรถยนต์ส่วนบุคคล ส่วนผู้วิจัยแต่งกายแบบกลางแจ้ง (outdoor) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสละพากระเป่าเล็กๆ ที่มีกระดานจดบันทึกข้างใน และเอาโทรศัพท์เคลื่อนที่ห้อยคอติดตั้งสมอลท็อค

สำหรับยานพาหนะในช่วงแรกผู้วิจัยไปและกลับด้วยการเช่ารถกระบะ บรรทุกจักรยานยนต์มือสองเก่าๆของผู้วิจัยไปด้วย ส่วนในช่วงหลังผู้วิจัยขับรถจักรยานยนต์ไปและกลับเอง

สติไม่ดี

เริ่มแรกผู้วิจัยทราบจากการแสดงออกทางท่าทางของชาวบ้าน และมีคนมาบอกผู้วิจัยว่า คนอื่นๆมองว่าผู้วิจัย “ซื่อ” สาเหตุหลักที่ถูกมองว่าสติไม่ดี น่าจะมาจากการถ่ายภาพอาหารและขนม และชาวบ้านเห็นผู้วิจัย ตระเวนไปในที่ต่างๆ จดบันทึกและถ่ายภาพอยู่เกือบตลอดเวลา การถ่ายภาพอาหารชาวบ้านมองว่าเป็นสิ่งที่ธรรมดา “มันถ่ายไปทำไม” เช่นเดียวกับการจดบันทึก “มันจดอะไรของมัน” มีครั้งหนึ่งผู้วิจัยถ่ายภาพขนมปากเปิด (คล้ายครองแครง) มีผู้หญิงกลุ่มหนึ่งราวๆ 4 – 5 คน มองที่ผู้วิจัย และหันกลับไปมองหน้ากันเอง วันนั้นเป็นวันแรกที่ผู้วิจัยทราบและมั่นใจว่ามีชาวบ้านจำนวนไม่น้อยมองว่าผู้วิจัยสติไม่ดี จากนั้นมาผู้วิจัยจะรู้สึกเครียดในการถ่ายภาพ

วิธีแก้ปัญหา แยกเป็นกรณีดังต่อไปนี้

ทำตัวลึกลับๆ

กรณีนี้ผู้วิจัยพยายามที่สุดแล้วเท่าที่ทำได้ แต่การที่ไปไหนมาไหนโดยมีคนลำพะยาไปด้วยเป็นเหตุที่สุดวิสัย เพราะผู้วิจัยลงพื้นที่มากกว่า 100 วัน คงหาคนที่ว่างและมีเวลาช่วยผู้วิจัยได้ยาก แต่ถ้าใช้การว่าจ้างนอกจากไม่มีความคล่องตัวเท่าไปไหนมาไหนคนเดียวแล้ว งบประมาณก็ยังมีไม่เพียงพอ ส่วนกรณีที่ชาวบ้านไม่ทราบว่าคุณวิจัยเป็นใครและเข้ามาทำภารกิจอะไรนั้น ผู้วิจัยเคยอธิบายในการฝึกอบรม. และในการประชุมประจำเดือนกำนันผู้ใหญ่บ้าน และเคยแจกสำเนาเอกสารราชการ ได้แก่ บัตรประจำตัวประชาชน บัตรประจำตัวพนักงานมหาวิทยาลัย และเอกสารอนุมัติโครงการวิจัย ให้แก่ผู้นำชุมชน และชาวบ้านทั่วไปประมาณ 20 ชุด และเคยแสดงบัตรประจำตัวประชาชน และบัตรประจำตัวพนักงานมหาวิทยาลัย ให้ชาวบ้านดูประมาณ 10 ราย แต่ไม่ค่อยเป็นผลนัก

ไม่เอามวลชน

ใช้วิธีพูดทำความเข้าใจ ผู้วิจัยอธิบายว่า การลงพื้นที่แรกๆไม่ควรเข้าสัมภาษณ์ตามบ้าน ควรเข้าตามหน่วยราชการหรือที่สาธารณะก่อน จนเป็นที่รู้จักระดับหนึ่งจึงจะเข้าไปสัมภาษณ์ตามบ้าน ซึ่งเป็นผลสำเร็จเกือบทุกคนในกลุ่มเข้าใจ และในเวลาต่อมากลุ่มนี้ก็กลายเป็นมิตรที่ดีกับผู้วิจัย

แต่งตัวไม่ดีทำทางไม่น่าเชื่อถือ

กรณีนี้แก้ไขไม่ได้ ไม่มีทางที่จะให้ผู้วิจัยแต่งกายแบบพนักงานออฟฟิศ แต่ต้องขยับจักรยานยนต์ตระเวนไปในที่ต่างๆ และเข้าป่าขึ้นเขา ผู้วิจัยเลือกการแต่งกายที่เหมาะสมกับการทำงานเป็นหลัก ในกรณีนี้ถึงพยายามอธิบายทำความเข้าใจ แต่ไม่ประสบผล

สติไม่ดี

ต้องใช้ความอดทนเป็นหลัก ผู้วิจัยพยายามอธิบายเหตุผลในการถ่ายภาพและการจัดบันทึก แต่ดูเหมือนไม่ประสบความสำเร็จ ในกรณีนี้ผู้วิจัยได้สอบถามไปยังผู้เชี่ยวชาญทางมานุษยวิทยาท่านหนึ่ง ท่านตอบมาสั้นๆว่า “ธรรมดา” แต่สำหรับผู้วิจัยกรณีนี้เป็นเรื่องที่ย้ำหนักกำลังใจและความรู้สึกเป็นอย่างมาก อาจเป็นเพราะผู้วิจัยมีประสบการณ์การลงพื้นที่น้อย และเป็นการประสบเหตุการณ์ลักษณะนี้เป็นครั้งแรก

6. ชาวบ้านไม่เข้าใจงานของผู้วิจัย

การวิจัยภาคสนามทางมานุษยวิทยา เป็นรูปแบบการวิจัยที่ชาวบ้านไม่คุ้น ที่มีนักวิจัยมากินนอนในพื้นที่ ถ่ายภาพและจัดบันทึกเกือบตลอดเวลา สนใจในสิ่งที่ชาวบ้านเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดา เพราะเป็นวิถีชีวิตของเขา แต่ผู้วิจัยมีมุมมองที่ต่างออกไป เพราะผู้วิจัยเป็นนักมานุษยวิทยา

วิธีแก้ปัญหา ต้องพยายามทำความเข้าใจกับชาวบ้านอธิบายลักษณะงานให้ชาวบ้านเข้าใจ แต่ก็ไม่ประสบผลนัก ต้องใช้ความอดทน ให้ระลึกเสมอว่า แม้แต่ในวงการวิชาการเองยังไม่ค่อยเข้าใจงานด้านมานุษยวิทยา

7. การถูกข่มและล้อเลียน

ในทุกที่จะมีความหลากหลายทางความคิดและอุปนิสัย คนเป็นพันเป็นไปไม่ได้ที่จะให้ทุกคนดีกับเรา บางคนเห็นคนต่างถิ่นมาเพียงคนเดียวก็เมตตาสงสาร ช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทน แต่ก็ยังมีคนส่วนน้อยที่ไม่ได้เป็นเช่นนั้น ถึงจะเป็นการกระทำของคนส่วนที่น้อยมาก แต่ก็บั่นทอนความรู้สึกของผู้วิจัยเป็นอย่างมาก

วิธีแก้ปัญหา บางคนรู้จักกันแรกๆไม่ดีกับเรานัก แต่พอนานไปเขายอมรับเรา และกลายเป็นมิตรที่ดี แต่สำหรับบางคนก็ตรงกันข้าม สิ่งสำคัญที่สุด คือ ต้องใช้ความอดทน และอาจตอบโต้ได้บ้าง ในช่วงแรกในการลงภาคสนามผู้วิจัยไม่แสดงการตอบโต้ใดๆ ซึ่งทำให้เครียดเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามต้องนึกถึงผลที่ตามมาหากตอบโต้รุนแรงเกินไป อาจทำให้งานที่เราทำมาจบสิ้น รวมทั้งสร้างชื่อเสียงไม่ดีกับสถาบันและหน่วยงานที่สังกัด ต้องพยายามนึกถึงแต่สิ่งดีๆ เช่น นึกถึงคนที่ช่วยเหลือเรา คนที่เป็นมิตรกับเรา ซึ่งมีจำนวนมากกว่าคนที่มาช่วยหลายเท่าตัว นอกจากนี้ผู้วิจัยพยายามระลึกเสมอว่า ไม่มีใครเชิญให้เรามา เราเป็นแขกที่ไม่ได้รับเชิญ เราอยากมาเองเราก็ต้องทนให้ได้ แต่มีบางครั้งก็ผู้วิจัยเกือบหมดความอดทน และล้มเลิกงานวิจัยไปกลางคัน

8. ปัญหาความแตกต่างด้านเพศ และวัย

ผู้วิจัยเป็นผู้ชายมีอายุกลางคน ทำให้มีปัญหาในการสัมภาษณ์ผู้หญิงบ้าง และผู้วิจัยสนิทกับคนวัยใกล้เคียงกัน ไม่ค่อยสนิทกับวัยรุ่น

วิธีแก้ปัญหา เรื่องคู่สาวเป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวังในการลงภาคสนาม ถ้าเรามีชื่อเสียงว่าเป็นคนเจ้าชู้ จะเพิ่มปัญหาในการสัมภาษณ์ผู้หญิงขึ้นอีกมาก การใช้คำถาม เช่น สถานภาพการสมรส ต้องอธิบายก่อนถาม เช่น “เป็นคำถามพื้นฐานนะครับ ผมถามกับทุกคน ...ที่มีครอบครัวหรือยังครับ” และทำท่าทางให้ปกติ นอกจากนี้ ควรเลือกสถานที่ที่เหมาะสมในการสัมภาษณ์ และมีท่าทีที่เหมาะสม เช่น ระวังการพูด

เล่น การยิ้มการหัวเราะขณะสัมภาษณ์ เพราะอาจถูกเข้าใจผิด เพราะคนที่ไม่ได้ยินการสัมภาษณ์อาจตีความไปทางชู้สาว กรณีความแตกต่างด้านอายุ ต้องพยายามรู้จักคนหลากหลายวัยให้มากที่สุด

9. การได้รับคำแนะนำที่แตกต่างกัน

การที่เราลงไปอยู่ในที่ที่เราไม่เคยรู้จักมาก่อน ย่อมจะต้องขอคำแนะนำหรือได้รับคำแนะนำจากเจ้าบ้าน แต่ปัญหามีอยู่ว่าถ้าได้รับคำแนะนำที่แตกต่างกันจะทำเช่นใด บางครั้งการที่ได้รับคำแนะนำที่แตกต่างกันเป็นเพราะผู้แนะนำประเมินความสามารถของผู้วิจัยสูงต่ำไม่เท่ากัน และบางครั้งเป็นเรื่องของจิตใจคนที่มีความซับซ้อน และมีกลไกป้องกันตนเอง

วิธีแก้ปัญหา ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับความปลอดภัย คงต้องเลือกคำแนะนำที่ดูปลอดภัยที่สุดไว้ก่อน และเมื่อเราลงพื้นที่ไปสักระยะ เราจะทำตัวเองว่าปัญหาลักษณะไหนควรถามจากใครหรือควรฟังหรือไม่ควรฟังคำแนะนำจากใคร

10. ปัญหาในด้านภาษา และการตีความหมาย

นักมานุษยวิทยามักศึกษากลุ่มชนที่แตกต่างจากตน จึงเป็นเรื่องปกติที่มีปัญหาในการสื่อสาร ผู้วิจัยเกิดและเติบโตที่กรุงเทพมหานคร แต่มาลงพื้นที่ในสามจังหวัดภาคใต้ ถึงใช้ภาษาไทยเหมือนกัน แต่สำเนียงและศัพท์เฉพาะบางคำก็มีความแตกต่างกัน ในการสื่อสารนั้น บางคนพูดสำเนียงกลางกับผู้วิจัย บางคนก็พูดด้วยสำเนียงท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยสามารถเข้าใจความหมายได้ในระดับที่แตกต่างกัน และบางครั้งคำพูดธรรมดาแต่ผู้วิจัยตีความว่าเป็นคำ “คำ”

วิธีแก้ปัญหา เราจะเข้าใจภาษามากขึ้น ตามวันเวลาที่เราลงพื้นที่ แต่ก็ควรพยายามจดจำ และใส่ใจด้านภาษาให้มาก

11. ความกลัว

เมื่อไปในที่ที่เราไม่เคยไปไม่เคยรู้จักมาก่อนย่อมเกิดความรู้สึกกลัว และอีกกรณีหนึ่งผู้วิจัยเป็นคนที่ถูกกลัวในสิ่งลึกลับ หรือ “กลัวผี” ทำให้เกิดปัญหาในการค้างแรม

วิธีแก้ปัญหา เราต้องระลึกว่าเป็นงานของเรา และเราเลือกที่จะทำงานนี้เอง ส่วนความกลัวเรื่องสิ่งลึกลับนั้น ผู้วิจัยหาคนมานอนเป็นเพื่อน แต่บางคืนเขาก็ไม่วาง ผู้วิจัยต้องนอนคนเดียวในบางคืน แต่บางคืนก็แก้ปัญหาโดยการไปอาศัยนอนที่ป้อม อรป.

ปัญหาที่เกิดจากลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม

1. พื้นที่กว้างขวาง และภูมิประเทศเป็นป่าเขา

ลำพะยามีพื้นที่ประมาณ 27,500 ไร่ กว้างยาวประมาณ 11 X 7 กม. และมีชื่อเฉพาะมากมาย ทำให้เกิดปัญหาเป็นอย่างมากตอนที่ลงภาคสนามใหม่ๆ เพราะไปไหนมาไหนไม่ถูก หรือหลงทาง

ด้านภูมิประเทศ ที่เป็นป่าเขาทำให้ยากต่อการเดินทาง โดยเฉพาะผู้วิจัยมีทักษะในการขับรถจักรยานยนต์ในทางวิบากน้อย

วิธีแก้ปัญหา ต้องพยายามจดจำชื่อต่างๆให้ได้ ถ้าใครพูดถึงสถานที่เฉพาะ ต้องพยายามสอบถามว่าอยู่ที่ไหนและพยายามจดจำ

ด้านภูมิประเทศ มีครั้งหนึ่งผู้วิจัยซึ่งจักรยานยนต์ตามหลังผู้นำทางขึ้นเขาลูกหนึ่ง ขาขึ้นไม่ได้ประสบปัญหาอะไรมากนัก แต่ขาลงผู้วิจัยล้มลุกคลุกคลานหลายรอบ ซึ่งเป็นภาระกับผู้นำทางเป็นอย่างมาก จากนั้นถ้าไปในที่เส้นทางวิบากผู้วิจัยเลือกที่จะซ้อนท้ายชาวบ้านไป เพราะเป็นวิธีเดียวที่จะไปถึงสถานที่นั้นได้ ซึ่งทำให้ไม่คล่องตัว และเป็นภาระกับชาวบ้าน แต่สำหรับผู้วิจัยแล้วไม่มีทางเลือกอื่น

7. ปัญหาฝนชุก

ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2553 ถึง ปลายปี พ.ศ. 2554 เป็นปีที่มีฝนชุกมากเป็นพิเศษ เป็นอุปสรรคในการเดินทาง การสำรวจพื้นที่ และการถ่ายภาพ

วิธีแก้ปัญหา ต้องพยายามเร่งทำงานในช่วงที่ฝนไม่ตก แต่ควรมีความเข้าใจที่สำคัญประการหนึ่งว่าการติดฝนอยู่ในที่พักหรือที่ใดก็ตามในตำบล ก็ถือเป็นการปฏิบัติงานของนักมานุษยวิทยา

8. ปัญหาการสื่อสารข้อมูล

เนื่องจากตำบลมีพื้นที่ขนาดใหญ่ และมีประชากรราวๆ 4,000 คน ตัวอย่างเช่น ผู้วิจัยเคยเป็นผู้เก็บข้อมูลในชุมชนแห่งหนึ่งในกม. ชุมชนมีขนาดกว้างราว 40 เมตร ลีกราวๆ 70 เมตร ประชากร 500 คน บ้าน 80 หลังคาเรือนผู้วิจัยลงพื้นที่ 2 - 3 ครั้ง ชาวบ้านโดยทั่วไปรู้จักและทราบข้อมูลเกี่ยวกับผู้วิจัยพอสมควรแล้ว และการสื่อสารจากผู้วิจัยไปถึงชาวบ้าน ทำได้ง่ายและรวดเร็ว แต่ลำพวยามีประชากรหลายพันคน และมีพื้นที่ขนาดใหญ่กว่ามาก กว่าที่จะเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป ใช้เวลานานหลายเดือน การสื่อสารจากผู้วิจัยไปสู่ชาวบ้านไม่ค่อยทั่วถึง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ถูกมองว่า “ทำตัวลึบๆ ล่อๆ” และทำให้ชาวบ้านไม่ทราบว่าผู้วิจัยคือใคร และมาทำอะไร

วิธีแก้ปัญหา พยายามปรากฏตัวในงานที่มีคนมากๆ ชาวบ้านจะสอบถามกันเอง และหากมีโอกาสแนะนำตัวหรืออธิบายกับมวลชนก็ควรกระทำ เช่น ผู้วิจัยแนะนำตัวและอธิบายการปฏิบัติงาน ในการฝึกอบรบ. และในการประชุมประจำเดือนกำนันผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น

10. ภัยจากสัตว์ป่า

เนื่องจากพื้นที่เป็นป่าเขา มีงูหลากหลายชนิด ผู้วิจัยเคยพบงูที่ยังมีชีวิต 4 ครั้ง ในจำนวนนี้เป็นงูจงอาง 2 ครั้ง แต่ก็ไม่เคยได้ยินว่าใครถูกงูกัด บนภูเขาสูง ตั้งแต่ 250 เมตร ขึ้นไป จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ถ้าเป็นป่าทึบและอากาศชื้นมักมีทากชุกชุม แต่ทากไม่ใช่สัตว์อันตราย เคยถูกกัดแต่ไม่รู้สึกรู้เจ็บปวด แค่เป็นแผลคันราวๆ 10 วัน ก็หายเป็นปกติ ส่วนสัตว์ที่เป็นอันตรายมากมายน่าจะไม่มีหรือยากที่จะพบ

วิธีแก้ปัญหา ควรระวังตัวไว้บ้างเวลาไปที่รกๆ และเขาสูง

ปัญหาที่เกิดจากสถานการณ์ความไม่สงบ

1. ปัญหาการมีผู้นำเข้าพื้นที่

ตลอดชีวิตการทำงาน ผู้วิจัยไม่เคยมีผู้นำเข้าพื้นที่ แคดูแลพื้นที่และลองสุ่มสำรวจจนกว่าจะพบชุมชนที่เหมาะสม แต่เนื่องด้วยสถานการณ์ความไม่สงบจึงยากในการทำเช่นนั้น สิ่งน่ากังวลที่สุดไม่ใช่เรื่องความปลอดภัย กล่าวคือ ถ้างงพื้นที่โดยไม่มีผู้นำเข้าชุมชน อาจใช้เวลานานมากในการทำให้ประชากรที่ศึกษาไว้ใจเราพอที่ทำงานได้ แต่การมีผู้นำเข้าชุมชนนั้นก็มักนำปัญหาอื่นๆ ตามมาด้วยเช่นกัน

วิธีแก้ปัญหา คงต้องยอมรับผลที่อาจตามมาในกรณีที่มีผู้นำเข้าชุมชน แต่อาจไม่มีทางเลือกอื่น

2. การมีประสบการณ์น้อยในการลงภาคสนาม โดยเฉพาะในพื้นที่มีสถานการณ์ความไม่สงบ ทำให้รู้สึกไม่ค่อยมั่นใจเวลาลงพื้นที่ในช่วงแรก และปฏิบัติตนไม่ค่อยถูก แล้วก็ไม่ทราบว่าจะปรึกษาใคร เพราะผู้วิจัยไม่รู้จักใครที่ทำงานภาคสนามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ลักษณะเดียวกับผู้วิจัย

วิธีแก้ปัญหา ทำงานอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่างระมัดระวังที่สุด ผู้วิจัยได้ขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญทางมานุษยวิทยาท่านหนึ่ง ถึงท่านจะไม่เคยลงพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ผู้วิจัยก็ได้รับคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ อีกประการหนึ่งเนื่องจากผ่านการศึกษาเบื้องต้นในโครงการแรกมาแล้ว เท่ากับผู้วิจัยพอมีประสบการณ์ในการลงพื้นที่ในภาวะไม่ปกติมาแล้วบ้าง

3. ปัญหาการเดินทางไปและกลับ

การเดินทางไปและกลับจากปัตตานีไปลำพะยา มีรถโดยสารประจำทาง แต่ใช้เวลาการเดินทางมาก ขาดความคล่องตัวและไม่ค่อยมีคนนอกพื้นที่ใช้บริการ

การจ้างรถเช่ามีค่าใช้จ่ายสูง และด้วยปัญหาความไม่สงบ การว่าจ้างในสถานการณ์ที่ไม่ปกติ เคยสร้างปัญหาให้แก่ผู้วิจัยค่อนข้างหนัก เพราะบังเอิญว่าผู้วิจัยทำในสิ่งที่ผู้รับจ้างสงสัย ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา ซึ่งผู้วิจัยต้องใช้ความอดทนอดกลั้นเป็นอย่างมาก

ส่วนการขับรถจักรยานยนต์ไปเอง เป็นเรื่องที่อันตรายในสถานการณ์เช่นนี้ โดยเฉพาะผู้วิจัยถูกเชื่อว่าเป็นเจ้าหน้าที่ที่มาจากหน่วยงานด้านความมั่นคง

วิธีแก้ปัญหา เป็นสิ่งที่คาดเดาล่วงหน้าได้ในการทำงานในภาวะที่ไม่ปกติว่าจะพบกับปัญหาเหล่านี้ ผู้วิจัยเชื่อว่าการเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัวน่าจะสะดวกและปลอดภัยที่สุด

ในช่วงครึ่งหลังการลงภาคสนาม ผู้วิจัยประสบปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายจึงจำต้องเดินทางไปกลับด้วยรถจักรยานยนต์ เพราะไม่มีทางเลือก ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำแต่ก็ต้องทำ

4. ปัญหาการเดินทางในพื้นที่

พื้นที่ส่วนใหญ่ของลำพะยาเป็นเขตปลอดภัย แต่ก็มีบางส่วนที่เป็นพื้นที่ที่จะประมาทไม่ได้ บางสถานที่ไม่ควรไปบ่อย บางสถานที่ต้องงดไป ฉะนั้นการเดินทางในตำบลโมโชนิกจะไปตรงไหนก็ไปได้

วิธีแก้ปัญหา ในช่วงแรกเมื่อยังไม่รู้จักรถสถานที่ดี จะไปไหนก็ควรถามชาวบ้านก่อน โดยยึดความปลอดภัยเป็นหลัก

5. ปัญหาความไม่ไว้วางใจคนแปลกหน้า

ที่จริงถือเป็นเรื่องปกติ และน่าจะรวมอยู่ในเป็นประเด็นทั่วไป แต่ขอแยกไว้เป็นปัญหาที่เกิดจากสถานการณ์ความไม่สงบ เนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบทำให้ปัญหานี้ เพิ่มความเข้มข้นเป็นพิเศษ

นอกจากผู้วิจัยเป็นคนแปลกหน้าแล้ว ผู้วิจัยมักไปไหนมาไหนคนเดียว ยืนจดยืนถ่ายรูปลงสถานที่ต่างๆ ในตำบล จึงเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ว่าทำไมชาวบ้านจำนวนหนึ่งถึงไม่ค่อยไว้วางใจผู้วิจัย

บางคนไม่ว่าพูดคุยยังงอธบายยังไงก็ไม่ยอมเชื่อว่าผู้วิจัยทำงานด้านวิชาการ ถึงชาวบ้านจะระแวงคนแปลกหน้ามากกว่าที่ผู้วิจัยคาดการณ์ก็ตาม แต่ในการสัมภาษณ์ชาวบ้านเกือบทุกคนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ส่วนที่ไม่ให้สัมภาษณ์หรือไม่ให้ชื่อจริง มีราวๆ 10 ราย หรือไม่ถึงร้อยละ 5 ของผู้ที่วิจัยขอสัมภาษณ์ ผู้ที่ไม่ให้สัมภาษณ์หรือไม่ให้ชื่อจริง ก็ไม่ใช่สาเหตุมาจากความไม่ไว้วางใจคนแปลกหน้า แต่เป็นด้วยสาเหตุอื่น

การไม่ไว้วางใจคนแปลกหน้ารู้สึกได้จากการมอง การสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้วิจัยจากผู้วิจัยเอง เช่น เลียบๆ เคียงๆ คุบคุบตรประจำตัว บางคนสอบถามเจ้าของบ้านที่ผู้วิจัยพักอาศัยและ/หรือผู้นำชุมชน และอีกหลายๆ เหตุการณ์ มีเพียงครั้งเดียวที่ความสงสัยออกในแนวเข้มข้นบ้าง แต่ไม่ได้มีเหตุการณ์ที่สื่อถึงความรุนแรง จำนวนคนที่ไม่เชื่อว่าผู้วิจัยมาทำงานด้านวิชาการไม่สามารถประเมินได้แน่นอน แต่คงไม่น้อยนัก น่าจะพอกับคนที่มองว่าผู้วิจัยสติไม่ดี ผู้วิจัยเชื่อว่าความสงสัยของชาวบ้านมีหลายระดับ ตั้งแต่สงสัยบ้าง จนถึงระดับที่มั่นใจว่าผู้วิจัยมาจากหน่วยงานด้านความมั่นคงอย่างแน่นอน ปัญหาความไม่ไว้วางใจนี้ ไม่ได้นำ วิดตตรงที่ชาวบ้าน แต่นำวิดตที่กลุ่มต่อต้านรัฐหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “กลุ่มผู้ก่อความไม่สงบ” ในพื้นที่ เพราะการที่ถูกเข้าใจว่ามาจากหน่วยงานความมั่นคงในสถานการณ์เช่นนี้เป็นเรื่องที่ยอันตราย

วิธีแก้ปัญหา ต้องพยายามพูดทำความเข้าใจ และใช้เอกสารราชการอ้างอิง กรณีนี้เป็นปัญหา พอคกร และการแก้ไขได้ผลน้อยและช้ามาก การเก็บข้อมูลต้องทำด้วยความระมัดระวัง

6. ปัญหาการเก็บข้อมูล

การสัมภาษณ์ มีความละเอียดอ่อนมากกว่าสถานการณ์ทั่วไป ต้องระวังคำถาม ส่วนการ สังเกตการณ์และการสำรวจพื้นที่ เนื่องจากสถานที่บางแห่ง ไม่ค่อยปลอดภัยนัก ทำให้เกิดความไม่คล่องตัว ในการทำงาน หรือต้องงัดไป

วิธีแก้ปัญหา การสัมภาษณ์ พยายามหลีกเลี่ยงคำถามเกี่ยวกับความมั่นคง และงดคำถามเกี่ยวกับ กิจวัตรประจำวันของผู้ถูกสัมภาษณ์ กิจวัตรประจำวันตั้งแต่ตื่นนอนจนถึงเข้านอน เป็นคำถามพื้นฐานในการ สัมภาษณ์ในวิชามานุษยวิทยา ในช่วงแรกผู้วิจัยสอบถามข้อมูลด้านนี้ แต่พอมาทบทวนก็คิดว่าน่าจะงด เพราะอาจสร้างความไม่สบายใจกับผู้ให้สัมภาษณ์ และหากชาวบ้านพูดต่อกันว่าผู้วิจัยสอบถามเวลาออกจาก บ้านเวลากลับบ้านของทุกๆ บ้านที่ให้สัมภาษณ์ อาจยิ่งเพิ่มความระแวงสงสัยให้แก่ตัวผู้วิจัย และถ้าผู้ให้ สัมภาษณ์มีข้อสงสัย ไม่ว่าจะกับตัวผู้วิจัยหรือคำถามที่ถาม ต้องพยายามอธิบายให้ชัดเจนอย่าคิดว่าเป็นการ เสียเวลา

การสังเกตการณ์และการสำรวจพื้นที่ บางสถานที่ไม่ควรไปบ่อย และอาจต้องงัดไปในบางสถานที่ ถ้าไปอาจต้องงัดการถ่ายภาพ ทำเท่าที่ทำได้โดยยึดความปลอดภัยเป็นหลัก

7. ภัยจากสัตว์เลื้อย

บางบ้านที่อยู่ในเขตรอบนอกออกไป มักเลี้ยงสุนัขหลายตัว แต่ก็ไม่เคยได้ยินว่ามีใครถูกสุนัขกัด

วิธีแก้ปัญหา ถ้าจะเข้าบ้านใคร ควรระวังไว้บ้าง

8. ความเครียดสะสม

การลงพื้นที่เก็บข้อมูลในระยะเวลาที่ติดต่อกัน ต่างกันลิบลับกับการเข้าพื้นที่เก็บข้อมูลเป็นครั้งคราว เพราะผู้วิจัยที่ลงพื้นที่มักไม่สามารถเป็นตัวของตัวเองได้ ประกอบกับปัญหาที่กล่าวมาในหัวข้อก่อนนี้ เมื่อนานวันยิ่งสะสมและเพิ่มพูนความเครียด

วิธีแก้ปัญหา ต้องพยายามทำใจให้ได้ พยายามนึกถึงแต่สิ่งดีๆ และระลึกเสมอว่ามันเป็นเรื่องปกติ ธรรมดาในการทำงานภาคสนามทางมานุษยวิทยา

ความรู้สึกก่อน และหลังการวิจัย

ผู้วิจัยเคยมาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนเด็กๆ ตอนนั้นอายุคงราวๆ 6 ขวบ ซึ่งจำอะไรเกี่ยวกับสามจังหวัดแทบไม่ได้ ผู้วิจัยจึงรู้จักสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านสื่อสารมวลชนเป็นส่วนมาก นอกนั้นก็เป็นการคำบอกเล่า เมื่อทราบว่ามีโอกาสทำงานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีคำถามเกิดขึ้นในใจหลายประการ เช่น สถานการณ์จริงรุนแรงขนาดไหน สามารถลงพื้นที่แบบเข้มข้น พักแรมต่อเนื่องได้หรือไม่ ผู้คนอยู่ในความหวาดกลัวเพียงใด และดำรงชีวิตประกอบกิจการงานกันเช่นใด

ในภาพรวมก่อนการลงพื้นที่ผู้วิจัยกังวลด้านความปลอดภัย และความไม่ไว้วางใจคนแปลกหน้ามากที่สุด เพราะอาจทำให้เก็บข้อมูลยากหรือได้ข้อมูลที่ไม่จริง

เมื่อลงภาคสนาม ผู้วิจัยมีผู้นำลงพื้นที่ที่เป็นชาวลำพะยาโดยกำเนิด มีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ที่นั่น ผู้วิจัยเชื่อว่าปัญหาความหวาดระแวงของคนในพื้นที่น่าจะหมดไป แต่ในความเป็นจริงก็ไม่ได้เป็นเช่นนั้น ส่วนกรณีที่ถูกมองว่าสติไม่ดี หรือ “ซ้อต” ก็เป็นสิ่งที่เกินความคาดหมายเป็นอย่างมาก ก่อนลงพื้นที่ผู้วิจัยคาดการณ์แบบหลงตนเองว่า ชาวบ้านคงยกย่องนักวิชาการที่กล้าลงพื้นที่จริง แต่มันไม่ได้เป็นเช่นนั้น หรือแม้ในหน่วยงานของผู้วิจัยเองก็ไม่ได้เป็นเช่นนั้นเช่นกัน

มีคนจำนวนไม่น้อยช่วยเหลือร่วมมือผู้วิจัยเป็นอย่างดี บางคนสนิทสนมเป็นพี่น้องเพื่อนฝูงกัน กรณีนี้เป็นไปตามคาดหมาย ซึ่งทำให้มีความรู้สึกที่ดีและเพิ่มกำลังใจในการทำงาน คนที่มองผู้วิจัยด้วยสายตาที่ยกย่องถึงน้อยมากแต่ก็ยังพอมิ โดยมากหรือคนส่วนใหญ่น่าจะรู้สึกเฉยๆมากกว่า ส่วนคนที่ไม่สนใจ มองงานและตัวผู้วิจัยแบบ “ไม่ให้ราคา” และพวกที่มองแบบดูถูกดูแคลนมีพอควร ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ได้คาดคิดมาก่อน เพราะก่อนลงภาคสนามผู้วิจัยคาดว่าปัญหาด้านความปลอดภัยน่าจะเป็นปัญหาที่ใหญ่และหนักที่สุด แต่เมื่อลงภาคสนามจริงๆ กลับพบว่า ปัญหาที่ใหญ่ที่หนักที่สุดคือจิตใจของผู้วิจัยเอง ที่จะสามารถทนต่อสิ่งที่มารบกวนจิตใจได้มากน้อยเพียงใด

ก่อนลงพื้นที่ ผู้วิจัยกังวลมากกว่าชาวบ้านจะให้สัมภาษณ์หรือไม่ และหากให้สัมภาษณ์ จะให้ชื่อจริงหรือไม่ แต่สิ่งที่ผู้วิจัยกังวลเป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้น เพราะผู้ที่ไม่ยอมให้สัมภาษณ์และให้ชื่อจริงมีไม่ถึงร้อยละ 5 จากบุคคลที่ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด 217 ราย ซึ่งบุคคลที่ไม่ให้สัมภาษณ์นั้น ส่วนมากไม่ได้มาจากความไม่ไว้วางใจในตัวผู้วิจัย แต่มาจากสาเหตุอื่น

ผู้วิจัยได้ความเข้าใจที่สำคัญประการหนึ่ง คือ พื้นที่สามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีระดับความไม่ปลอดภัยที่แตกต่างกัน และในแต่ละพื้นที่เองก็มีระดับความไม่ปลอดภัยต่างกันด้วย เช่น ในหนึ่งตำบลหรือแม้แต่ในหมู่บ้านเดียว อาจมีตั้งแต่พื้นที่ที่ปลอดภัย พื้นที่ที่ค่อนข้างอันตราย จนถึงพื้นที่ที่ควรงดไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการลงภาคสนาม

การศึกษาภาคสนามทางมานุษยวิทยา (Anthropology fieldwork) นั้นมีลักษณะพิเศษหลายประการ สำหรับการลงภาคสนามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น ต้องเกิดมาจากความสมัครใจของนักวิจัยเองเป็นเบื้องต้น

ในภาวะที่ไม่ปกตินี้ การลงภาคสนามในที่ใดก็ตาม ควรศึกษาข้อมูลล่วงหน้าให้ดีแบบ “ฟังหูไว้หู” และไม่ควร “บุ่มบ่า” ลงพื้นที่ และที่สำคัญในชุมชนจะต้องมีบุคคลที่สามารถยืนยันสถานะของผู้วิจัยได้

แน่นอนว่าผู้ยืนยันสถานะของผู้วิจัยนั้น ต้องเป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักและยอมรับของชุมชนนั้นๆพอควร รวมถึงผู้ที่ยืนยันสถานะของเรานั้นต้องรู้จักเราจริงๆ เพื่อให้เขาจะสามารถยืนยันสถานะของเราได้ “เต็มปาก”

การเก็บข้อมูลต้องค่อยเป็นค่อยไป ควรสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนหรือเจ้าหน้าที่ในสถานที่ราชการก่อน พอเวลาผ่านไปเมื่อเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป จึงค่อยสัมภาษณ์ตามบ้าน และควรย้อนกระบวนการ กล่าวคือ การเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ปกติทั่วไป นักวิจัยมักเก็บข้อมูลทางกายภาพสิ่งแวดล้อม และสิ่งก่อสร้างก่อนเพราะในภาวะปกติการเก็บข้อมูลด้านนี้ มักไม่ใช่สิ่งที่ละเอียดอ่อน แต่พื้นที่ที่อยู่ในภาวะความไม่สงบอาจไม่ได้เป็นเช่นนั้น ควรรอให้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปเสียก่อน เพราะหากผู้วิจัยยังไม่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป การตระเวนถ่ายภาพจดบันทึกตามสถานที่ต่างๆ อาจทำให้ชาวบ้านรู้สึกไม่สบายใจ

ถ้าต้องการทราบข้อมูลที่มีความละเอียดอ่อน เช่น เกี่ยวกับความมั่นคงก็ต้องระวังเป็นพิเศษ หรือแม้แค่คำถามเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน เช่น กิจกรรมต่างๆ เวลาออกจากบ้านและเวลากลับ ต้องระมัดระวังในการถามหรือจดถาม เพราะอาจนำมาสู่ความเข้าใจผิด

อีกประการหนึ่งที่สำคัญไม่แพ้กัน คือ ผู้วิจัยต้องบอกวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน และต้องค่อยๆอธิบายอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่าเพียงแต่มุ่งเก็บแต่ข้อมูล (ในทางปฏิบัติชาวบ้านมักขิงถามข้อมูลเกี่ยวกับผู้วิจัย และวัตถุประสงค์การทำงานของผู้วิจัยก่อน) และอย่าทำ “ลับๆล่อๆ” ในวาระโอกาสที่สามารถพูดในที่สาธารณะก็ควรพูด เพื่อเป็นการแนะนำตัว และอธิบายงาน กรณีนี้ควรเตรียมคำพูดไว้ล่วงหน้าก่อนจะดีที่สุด เพราะเป็นเรื่องละเอียดอ่อน

ข้อเสนอแนะในการเลือกหัวข้อการวิจัย

ตำบลลำพะยา เป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน ทรัพยากรธรรมชาติหลากหลาย มีแง่มุมที่น่าสนใจให้เลือกศึกษาทั้งด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์กายภาพ

สำหรับด้านสังคมศาสตร์ มีหลากหลายหัวข้อที่น่าสนใจที่นำสนใจศึกษา เช่น

1. ปัจจัยและเงื่อนไขอะไรบ้าง ที่ทำให้ชุมชนนี้ยังคงดำรงอยู่อย่างมั่นคง และมีความปลอดภัยมากกว่าพื้นที่หลายแห่งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

2. ประวัติตำนานของชื่อสถานที่ ตำบลลำพะยามีเนื้อที่กว้างขวาง และมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นขุนเขาแทบไม่มีใครรู้จักทุกสถานที่ในตำบล และเป็นไปได้ว่าสถานที่บางแห่ง อาจจะไม่มีการรู้จักตำแหน่งที่แน่นอนหรือทราบประวัติความเป็นมา ในอนาคตอันใกล้

3. การอยู่ร่วมกันระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ จากคำบอกเล่า ประวัติตำนาน และหลักฐานพยายามวัตถุ แสดงให้เห็นว่าชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมในลำพะยาอยู่ร่วมกันมายาวนาน และแม้ในภาวะความไม่สงบในปัจจุบันทั้งชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ก็ยังสามารถอยู่ร่วมกัน และมีความร่วมมือกันในด้านต่างๆหลายประการ แต่หัวข้อนี้มีความละเอียดพอสมควร คงต้องวางแผนงานให้รัดกุม และปฏิบัติการภาคสนามต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง

4. กลุ่มบ้านใน ครอบครัวส่วนใหญ่ในหมู่ 4 เป็นครอบครัวเดี่ยว แต่เป็นครอบครัวเดี่ยวที่ปลูกบ้านอยู่ใกล้ๆกับญาติพี่น้องของตน เช่น บางซอยคนในซอยเป็นญาติพี่น้องกันทั้งหมด ประเด็นที่น่าสนใจคือ กลุ่มครอบครัวเดี่ยวหรือ “กลุ่มบ้าน” นี้มีความร่วมมือกันด้านใดบ้าง เช่น ด้านเศรษฐกิจ การใช้พื้นที่บางส่วนร่วมกัน มีการพึ่งพิงกันด้านใดบ้างและอย่างไร

5. ศึกษาเจาะลึกอาชีพต่างๆ เช่น คนกรีดยาง การกรีดยางโดยทั่วไป ส่วนมากมักกรีดยางในเวลาตีกลางคืน คนกรีดยาง จึงนอนในเวลากลางวันเพราะกลางคืนทำงาน จึงน่าสนใจว่าคนที่ประกอบอาชีพนี้มีการ

ปรับตัวในการดำรงชีวิตเช่นใด โดยเฉพาะครอบครัวที่มีบุตรที่ยังอยู่ในวัยเรียน และศึกษาเกี่ยวกับการทำนาที่มีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ เป็นต้น

6. ศึกษาเจาะลึกประเพณีพิธีกรรมต่างๆ โดยอาจศึกษาในเชิงสัญลักษณ์ หรือเปรียบเทียบกับประเพณีพิธีกรรมเดียวกันกับภาคใต้ตอนกลาง ตอนบน และ/หรือในภูมิภาคอื่น กรณีที่มีพิธีกรรมอย่างเดียวกัน หรือลักษณะเดียวกัน

7. ผู้วิจัยตั้งใจว่าจะเขียนรายงานการวิจัยฉบับนี้ให้มีเนื้อหาที่กว้างขวาง เพื่อให้ผู้อ่านได้มีโอกาสเลือกประเด็นได้หลากหลายตามความสนใจ อาจมีผู้สนใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องที่อยู่ในงานวิจัยฉบับนี้ และนำไปศึกษาอย่างเจาะลึกต่อไป

8. แม้แต่หัวข้อที่ด้านการเปลี่ยนแปลงที่ผู้วิจัยศึกษาี้ หากผ่านไปอย่างน้อย 5 ปี ก็น่าจะมีการศึกษาซ้ำ

ข้อควรระวัง ควรหลีกเลี่ยงศึกษาในหัวข้อที่ตอกย้ำความไม่สงบในภูมิภาค และหัวข้อที่มีความละเอียดอ่อนเกินไป รวมถึงต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของตัวผู้วิจัยเองเป็นประการแรก